

Правовий статус органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління (адміністрування)

Кравченко Іван Олександрович¹, Ткаченко Віта Віталіївна²

Опубліковано	Секція	УДК
30.03.2025	Право	352/354:342.5

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15267692>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правового статусу органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління в Україні. Актуальність теми зумовлена процесами децентралізації влади, що потребують теоретичного осмислення нової ролі органів місцевого самоврядування в системі публічного управління. У статті детально розглянуто організаційно-правові форми органів місцевого самоврядування. Досліджено функціональну складову діяльності органів місцевого самоврядування. Проаналізовано особливості відповідальності органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління перед територіальною громадою та державою. Надано пропозиції щодо вдосконалення правового статусу та діяльності органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації, спрямовані на посилення їх спроможності та ефективності як суб'єктів публічного управління.

Ключові слова: місцеве самоврядування, публічне управління, правовий статус, децентралізація, територіальна громада.

Legal status of local self-government bodies as public administration entities (administration)

Annotation. The article is devoted to the study of the legal status of local self-government bodies as subjects of public administration in Ukraine. The relevance of the topic is due to the processes of decentralisation of power, which require a theoretical understanding of the new role of local self-government bodies in the public administration system. The study of this topic allows identifying problematic aspects of legal regulation of local self-government bodies and developing proposals for improving the legislative framework. A deeper understanding of the place and role of local self-government bodies in the public administration system contributes to the formation of an effective model of territorial organisation of power focused on ensuring sustainable local development and an adequate level of public services for citizens. The article examines the constitutional and legal framework for the functioning of local self-government bodies, analyses their dualistic nature as public authorities combining self-governing and delegated powers. The article provides a detailed analysis of the organisational and legal forms of local self-government bodies, in particular, their structure, procedure of formation and principles of internal organisation in accordance with the current legislation of Ukraine. The functional component of local self-government bodies, as well as the mechanisms of their

¹ доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного та інформаційного права, Сумський національний аграрний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6555-2733>.

² кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права, Сумський національний аграрний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5432-4981>.

implementation in various spheres of public life at the local level, are investigated. The article analyses the peculiarities of liability of local self-government bodies as public administration entities to the territorial community and the State arising from improper performance or non-performance of the tasks assigned to them. It is determined that the effective implementation of functions and proper use of organisational and legal forms of activity with a clear mechanism of responsibility are key factors that ensure the ability of local self-government bodies to perform the role of public administration subjects in a quality manner. Proposals for improving the legal regulation of the status and activities of local self-government bodies in the context of decentralisation reform aimed at strengthening their capacity and efficiency as public administration entities are substantiated.

Keywords: local self-government, public administration, legal status, decentralisation, territorial community.

Вступ

Проблема правового статусу органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління набуває особливої актуальності в контексті сучасних процесів децентралізації та реформування системи публічної влади. Питання правового статусу органів місцевого самоврядування потребує системного дослідження з огляду на зміни в законодавстві, розширення повноважень місцевої влади та посилення її ролі в забезпеченні потреб територіальних громад.

Недосконалість правового регулювання статусу органів місцевого самоврядування породжує низку проблем, серед яких: нечіткість розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної влади; неврегульованість питань відповідальності місцевих органів влади; обмеженість фінансових та матеріальних ресурсів для реалізації повноважень; відсутність дієвих механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку громадськості.

Важливість дослідження цієї проблематики обумовлена також необхідністю гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами місцевого самоврядування, зокрема з положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування. Розв'язання зазначених проблем сприятиме підвищенню ефективності функціонування органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління та забезпеченню сталого розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового статусу органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління привертає увагу багатьох вітчизняних дослідників. Теоретичні основи місцевого самоврядування, його сутність та характерні ознаки ґрунтовно досліджено у працях В. Сливчу, який наголошує на специфіці цього інституту в системі публічної влади (2024). Історичний аспект становлення місцевого самоврядування детально висвітлено у роботі С. Мішина (2019), що дозволяє прослідкувати еволюцію цього інституту та зрозуміти особливості його сучасного стану.

Фундаментальний внесок у розробку теорії місцевого самоврядування зробили О. Батанов та В. Погорілко, які у своїх працях розкрили концептуальні засади цього інституту, визначивши його як гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Значний науковий інтерес становить дисертаційне дослідження А. Баска (2021), присвячене правовим засадам діяльності органів місцевого самоврядування в Україні з урахуванням децентралізації. Автор комплексно дослідив завдання органів місцевого самоврядування та запропонував їх класифікацію, що має важливе теоретичне і практичне значення. М. Слободянюк (2023) зосередив увагу на адміністративно-правовому статусі органів місцевого самоврядування.

Особливості функцій органів місцевого самоврядування детально проаналізовано у працях О. Алтуніної (2009), яка запропонувала їх класифікацію та визначила характерні особливості. І. Дробуш (2002) зосередила свою увагу на функціях представницьких органів місцевого самоврядування, розкривши їх специфіку та значення у системі публічного управління.

Суттєвий внесок у дослідження організаційно-правових форм діяльності органів місцевого самоврядування зроблено С. Болдирєвим, який запропонував класифікацію функцій за формами та сферами діяльності. Цю проблематику також розвинуто у працях Ю. Кириченка (2022), який детально проаналізував організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування та їх правове регулювання. Проблематика правового статусу виконавчих органів місцевих рад ґрунтовно досліджена К. Солянником (2004), який проаналізував особливості їх правового статусу та організації роботи.

Питання відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування розглядаються у роботах І. Рижук (2013), яка досліджувала аспекти конституційно-правової відповідальності у системі публічного управління.

Метою статті є комплексний аналіз юридичної природи та правового положення органів місцевого самоврядування в системі публічного управління, визначення їх компетенції, повноважень та відповідальності при здійсненні управлінських функцій на місцевому рівні.

Завдання статті є наступними: дослідити юридичну природу органів місцевого самоврядування, проаналізувати нормативно-правову базу, що регламентує діяльність органів місцевого самоврядування, охарактеризувати компетентність та повноваження органів місцевого самоврядування у різних сферах суспільного життя та управлінської діяльності, розкрити механізми відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою та державою та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання статусу та діяльності органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації.

Результати

Сучасна українська наукова думка щодо місцевого самоврядування збагачена значними дослідженнями науковців різних галузей. Особливу цінність представляють роботи О. Вершигори, В. Гладія, К. Головка, П. Гуралю, О. Журби, А. Колодій, А. Назарка та В. Шаповала. Завдяки їхньому науковому доробку значно поглибилось розуміння місцевого самоврядування в Україні, а їхні наукові праці стали фундаментальною базою для аналізу сучасних викликів та перспектив розвитку цієї сфери.

Місцеве самоврядування можна визначити як комплексний механізм організації громадської активності, що надає місцевим жителям можливість автономно розв'язувати питання локального характеру та керувати спільним майном відповідно до інтересів територіальної громади. У політико-правовому контексті цей інститут забезпечує реалізацію громадянського права на участь у вирішенні суспільно важливих питань. Система місцевого самоврядування функціонує як особлива модель владної організації, при якій рішення щодо конкретної території ухвалюються місцевими представницькими органами та безпосередньо громадянами. Це невід'ємний елемент демократичного устрою, що передбачає визнання і гарантування права жителів визначати та самостійно вирішувати місцеві проблеми.

Історичний розвиток концепції місцевого самоврядування ілюструє її поступову трансформацію протягом різних епох. Виникнення цього поняття було зумовлене практичною потребою ефективної організації управління на місцевому рівні для задоволення потреб громад. Початкові форми самоврядування спостерігалися ще в стародавніх цивілізаціях, де громади колективно вирішували локальні питання. З

розвитком державності та ускладненням суспільних відносин інститут місцевого самоврядування набував нових форм і функцій, адаптуючись до мінливих соціальних умов. Еволюція цього поняття відображає його зростаючу роль у формуванні політичних, соціальних та економічних структур на всіх етапах суспільного розвитку [1].

Концепція місцевого самоврядування характеризується багатогранністю інтерпретацій, що знаходить відображення в різноманітних наукових підходах. У німецькій правовій традиції, представленій працями видатного теоретика Г. Єллінека, місцеве самоврядування постає як специфічна форма адміністрування державних справ, що здійснюється непрофесійними держслужбовцями. Єллінек протиставляв цю модель бюрократичному державному апарату, підкреслюючи її особливість у залученні безпосередньо зацікавлених громадян до процесів управління.

Натомість британська школа правознавства, зокрема в роботах І. Редліха та П. Ешлі, пропонує інший погляд. Британські дослідники визначають місцеве самоврядування як процес реалізації членами територіальних спільнот або їхніми обраними представниками певних функцій та обов'язків, джерелом яких виступає або законодавство держави, або звичаєве право. Така інтерпретація акцентує увагу на правових засадах самоврядної діяльності та легітимності повноважень місцевих органів [2].

Вітчизняна правова доктрина, представлена працями В.Ф. Погорілка [3] та О.В. Батанова [4], пропонує науковий погляд на місцеве самоврядування як комплексний політико-правовий інститут демократичного владарювання. Згідно з концепцією цих дослідників, самоврядування виступає механізмом управління справами на найнижчому адміністративно-територіальному рівні через механізми самоорганізації мешканців відповідних територій при підтримці та координації з боку держави. Ця інтерпретація знайшла відображення як у Юридичній, так і в Політичній енциклопедіях.

Фундаментальний міжнародний документ "Європейська Хартія місцевого самоврядування" пропонує власне визначення досліджуваного феномену, ратифікована Україною 15 липня 1997 року. Згідно з цим авторитетним джерелом, сутність місцевого самоврядування розкривається через поєднання двох ключових елементів: юридичної можливості та фактичної здатності. Місцеві самоврядні органи наділяються повноваженнями для автономного регулювання та керування значним сегментом публічних питань. Важливими характеристиками цього процесу виступають: функціонування в законодавчо визначених рамках, самостійна відповідальність за прийняті рішення та орієнтація діяльності на задоволення потреб та інтересів територіальної громади

Ця Хартія націлена на визначення векторів розвитку місцевого самоврядування в європейському просторі. Її варто сприймати як комплексну структуру принципів, порад та фундаментальних засад, що допомагатимуть втіленню державних стратегій щодо забезпечення права на сучасне й результативне місцеве самоврядування [5].

Нормативно-правова база України містить чіткі дефініції місцевого самоврядування. Основний закон держави - Конституція України - у статті 140 формулює це поняття як законне право територіальних спільнот (села, об'єднання кількох сіл, селища чи міста) на автономне вирішення питань місцевого характеру в рамках конституційних та законодавчих норм [6].

Деталізацію конституційних положень здійснює профільний Закон "Про місцеве самоврядування в Україні". Стаття 2 цього нормативного акту розширює розуміння самоврядування, характеризує його як не лише право, гарантоване державою, але й практичну спроможність територіальної громади вирішувати локальні питання - безпосередньо або через уповноважені самоврядні органи та посадових осіб, діючи в межах правового поля, окресленого Конституцією та законами України [7].

Правовий аналіз інституту місцевого самоврядування дозволяє виокремити ряд фундаментальних ознак, що відображають його юридичну природу:

Особливий статус територіальної спільноти: громада функціонує як специфічне правове утворення з корпоративними ознаками, що володіє визаною законом автономією у вирішенні внутрішніх питань та формуванні власної політики розвитку.

Самоврядний принцип організації: основою функціонування виступає концепція самостійності територіальних об'єднань у регулюванні питань місцевого значення, що передбачає незалежність від державного адміністративного апарату при прийнятті рішень локального характеру.

Нормативна детермінованість повноважень: діяльність самоврядних органів реалізується у чітко визначених правових рамках, встановлених законодавством, що окреслює межі їхньої компетенції та запобігає необґрунтованому розширенню повноважень за межі правового поля [8].

Отже, можемо сказати, що місцеве самоврядування - це гарантована державою система управління місцевими справами, через яку територіальні громади села, селища чи міста самостійно або через демократично обрані органи вирішують питання місцевого значення в межах Конституції та законів. Це форма публічної влади, що реалізується безпосередньо громадянами або через обрані ними органи, відображає інтереси жителів певної території та спрямована на забезпечення їхнього добробуту, створення комфортного середовища проживання та надання якісних публічних послуг з максимальним урахуванням місцевих особливостей та потреб громади.

Згідно з науковим підходом А.В. Баско, завдання органів місцевого самоврядування доцільно структурувати наступним чином: реалізація функцій та повноважень місцевого самоврядування від імені територіальних громад відповідно до конституційних та законодавчих норм; здійснення представницьких функцій територіальних громад у їх взаємовідносинах з державними органами, фізичними та юридичними особами; надання підтримки органам виконавчої влади при здійсненні державного управління на локальному рівні з урахуванням специфічних інтересів місцевих громад; гарантування адміністративно-правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності елементів системи місцевого самоврядування; розробка і виконання місцевих бюджетів та ефективне управління комунальною власністю; забезпечення дотримання прав і свобод жителів територіальних громад під час здійснення публічно-управлінської діяльності на місцевому рівні [9, с. 105].

Система місцевого самоврядування в Україні, згідно з першою частиною статті 5 відповідного Закону України, охоплює такі складові: територіальні громади; ради на рівні сіл, селищ та міст; голів сільських, селищних і міських громад; виконавчі структури рад сіл, селищ та міст; ради районного й обласного рівнів, які виступають представниками колективних інтересів територіальних громад усіх типів населених пунктів; а також органи, що забезпечують самоорганізацію населення [7].

У різних положеннях Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначається правовий статус кожного з органів місцевого самоврядування. Ради на рівні сіл, селищ і міст функціонують як представницькі органи відповідних територіальних громад, реалізуючи від їхнього імені та для їхнього блага повноваження місцевого самоврядування, закріплені в Конституції України та інших законодавчих актах (частина 1 статті 10). Районні й обласні ради виконують роль представницьких органів для захисту спільних інтересів територіальних громад різних типів населених пунктів, діючи в межах повноважень, встановлених Конституцією та законами України, а також додаткових повноважень, які їм передали ради сіл, селищ і міст (частина 2 статті 10).

До виконавчих структур сільських, селищних, міських та районних у містах рад (якщо такі створено) належать виконавчі комітети, відділи, управління та інші органи,

сформовані за рішенням рад (частина 1 статті 11). Голова сільської, селищної чи міської громади виступає як головна посадова особа відповідної територіальної громади – села (або добровільного об'єднання жителів кількох сіл), селища чи міста (частина 1 статті 12).

Ради на рівні сіл, селищ, міст і районів у містах (за умови їх утворення) мають право за ініціативою мешканців санкціонувати створення будинкових, вуличних, квартальних та інших органів самоорганізації населення, надаючи їм частину власних повноважень, фінансових ресурсів і майна (частина 1 статті 14). Важливо зазначити, що всі компоненти системи місцевого самоврядування формуються територіальною громадою – безпосередньо або опосередковано.

Згідно зі статтею 32 вищезгаданого Закону, до компетенції виконавчих органів рад сіл, селищ і міст належать: 1) власні (самоврядні) повноваження; 2) делеговані повноваження. У контексті наведених нормативних положень доцільно розглянути концептуальні засади "делегованих повноважень" [7].

На підставі спеціалізованого дисертаційного дослідження Г.В. Бублик визначає чотири обов'язкові характеристики процесу делегування повноважень:

Процес делегування повинен ґрунтуватися на добровільній згоді та вільному волевиявленні обох сторін, які беруть участь у делегуванні;

Формалізація делегування повноважень має здійснюватися шляхом укладення адміністративного договору між суб'єктами;

Разом із делегуванням повноважень обов'язково повинна відбуватися передача відповідних фінансових та/або матеріальних ресурсів, які забезпечать можливість ефективної реалізації делегованих повноважень;

Суб'єкт, якому делеговано повноваження, несе юридичну відповідальність за належне виконання цих повноважень [10, с. 8, 13].

У компетенцію органів місцевого самоврядування входить вирішення не лише суто місцевих питань, але й значної кількості державних завдань загальнонаціонального значення на рівні територіальних громад. До сфери їхньої відповідальності належать різноманітні повноваження, що виходять за межі виключно локальних інтересів, серед яких:

- здійснення контролю за встановленням та дотриманням цін і тарифів;
- узгодження кандидатур на керівні посади в державних підприємствах;
- нагляд за дотриманням законодавства у сфері захисту прав споживачів;
- проведення обліку об'єктів нерухомого майна різних форм власності;
- забезпечення комплексного розвитку фізичної культури та спорту;
- розв'язання питань щодо надання пільгового або безкоштовного доступу до об'єктів фізичної культури і спорту для вразливих категорій населення (неповнолітніх, пенсіонерів, осіб з інвалідністю) та інші функції [11].

Згідно з дослідженнями Алтуніної О., функції місцевого самоврядування характеризуються рядом специфічних рис: вони виступають продовженням державних функцій та функцій інших суб'єктів публічної адміністрації; становлять окремі вектори діяльності самоврядних органів; формуються та розвиваються відповідно до цілей і завдань, поставлених перед органами місцевого самоврядування в Україні. Крім того, функції знаходять своє практичне втілення у повноваженнях місцевих органів, хоча спеціалізоване законодавство не надає їх вичерпного переліку. Важливо відзначити, що реалізація функцій відбувається на постійній і систематичній основі протягом усього періоду існування самоврядних органів. За своєю природою функції поділяються на власні (самоврядні) та делеговані. Їх належне виконання забезпечує гармонійне поєднання локальних і загальнодержавних інтересів, що сприяє ефективному використанню соціально-економічного потенціалу територіальних громад [12].

Так, І. В. Добруш пропонує класифікувати функції місцевого самоврядування за об'єктом, суб'єктом та технологією здійснення [13, с. 40]. За класифікацією С.В. Болдирева функції органів місцевого самоврядування розподіляються за двома ключовими критеріями. За формами діяльності дослідник виокремлює чотири основні функції: нормотворчу, установчу, контрольну та правоохоронну. Водночас за сферами діяльності науковець пропонує більш розгалужену систему функцій, яка включає: залучення населення до вирішення питань місцевого та загальнодержавного значення; управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку території; надання соціальних послуг населенню; забезпечення законності, громадської безпеки та правопорядку; охорону прав, свобод і законних інтересів громадян; соціальний захист та сприяння працевлаштуванню; зовнішньоекономічну діяльність; природоохоронну функцію; регулювання земельних відносин; облікову функцію; дозвільно-реєстраційну діяльність; а також інформаційну функцію [14, с. 271-272].

Аналізуючи законодавство України про місцеве самоврядування, можна виокремити такі організаційно-правові форми функціонування органів місцевого самоврядування:

- сесії рад сільського, селищного та міського рівнів;
- засідання постійних комісій у структурі місцевих рад;
- засідання виконавчих комітетів при сільських, селищних і міських радах;
- діяльність сільських, селищних, міських голів та старост;
- робота депутатів на території усієї відповідної територіальної громади;
- організація та проведення місцевих референдумів і загальних зборів громадян;
- реалізація місцевих ініціатив членами територіальної громади;
- проведення громадських слухань.

Сесія виступає головною організаційно-правовою формою діяльності для рад усіх рівнів — сільських, селищних, міських, районних у місті (якщо такі створено), районних та обласних. Вона являє собою сукупність пленарних засідань відповідної ради та засідань її постійних комісій. Важливість сесійної форми роботи полягає в тому, що вона дозволяє комплексно враховувати досвід і позиції всіх депутатів та думки їхніх виборців [15, с. 268].

У науковому дискурсі сесію місцевої ради більшість дослідників трактують як фундаментальну організаційну форму діяльності органу місцевого самоврядування. Зокрема, М. Корнієнко характеризує сесію як головний спосіб прояву активності та життєдіяльності ради. Він підкреслює, що в умовах політизації суспільства давно відійшли в минуле часи, коли сесії скликалися лише для формального схвалення рішень, попередньо розроблених виконавчими органами.

У сучасних реаліях сесії перетворилися на майданчики, де відбувається як протистояння, так і взаємодія різноманітних політичних сил, представлених у радах. Саме тому питання організації та проведення сесій рад, особливо їхні регламентні процедури та правила, набувають значної політичної ваги та важливості [16, с. 124]. С. Г. Сergyogina пропонує розглядати сесію як основну організаційну форму функціонування представницького органу місцевого самоврядування. На її думку, саме в сесійній діяльності найповніше реалізується принцип колегіальності при ухваленні рішень. Дослідниця визначає сесію як комплексну форму роботи, що охоплює не лише пленарні засідання самої ради, але й засідання постійних комісій, які проводяться у міжпленарний період [17, с. 178].

Засідання виконавчих комітетів сільських, селищних, міських та районних у місті рад можна визначити як ще одну важливу організаційну форму функціонування органів місцевого самоврядування. Організаційні процедури та порядок роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської чи районної у місті ради (якщо така створена)

детально регламентуються спеціальним документом — регламентом виконавчого комітету.

Цей регламент затверджується з двома основними цілями: по-перше, для забезпечення ефективного виконання комітетом повноважень, якими його наділено, а по-друге, для впорядкування та структурування управлінської діяльності. Таким чином, регламент виступає ключовим документом, що визначає процедурні аспекти роботи виконавчого комітету як колегіального органу.

Організаційні форми діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування характеризуються розгалуженою структурою, що зумовлено різноманітністю функцій цих органів та необхідністю здійснювати багатовекторну діяльність практично за всіма напрямками суспільного життя.

За критерієм спрямованості організаційні форми поділяються на два основні типи:

Внутрішньо-організаційна форма – охоплює структурні питання та процедурні аспекти здійснення діяльності. Вона забезпечує функціонування не лише системи виконавчих органів, але й усієї системи місцевої ради в цілому.

Організаторська форма – стосується зовнішніх аспектів діяльності виконавчих органів і містить два підвиди:

Суто організаторська діяльність – включає забезпечення реалізації рішень виконавчих органів, безпосереднє управління всіма галузями, проведення зустрічей, нарад, перевірок, ревізій, інструктажів, інспектувань тощо.

- Організаційно-масова діяльність – спрямована на залучення членів територіальної громади до безпосередньої участі в управлінні, інформування їх про прийняті акти та заходи, що вже проведені або плануються до реалізації [18, с. 118–119].

У контексті розвитку демократичного місцевого самоврядування, комунікація між представниками органів місцевого самоврядування та членами територіальної громади набуває критичного значення і реалізується двома шляхами: прямим та непрямим. Пряма взаємодія голів місцевих адміністрацій (сільських, селищних чи міських) з мешканцями громад включає такі ключові елементи як: організація особистих прийомів громадян; опрацювання та реагування на звернення представників громади; проведення публічних звітувань перед населенням територіальної одиниці; а також систематичне висвітлення результатів діяльності через медіа-ресурси та інформаційні канали [19].

Насамперед, структури місцевого самоврядування повинні відповідати перед основним суб'єктом самоврядної системи, який їх створює і чий інтереси вони представляють та захищають у своїй діяльності. Запровадження механізмів підзвітності й відповідальності інституцій та посадовців місцевого самоврядування перед громадою території є одним із ключових елементів складної системи взаємовідносин між різними учасниками цього управлінського процесу [20, с. 113].

Територіальна громада, виступаючи основним суб'єктом муніципальної влади, має виключне право здійснювати повноцінний нагляд за діяльністю органів і посадових осіб, яким вона доручила вирішення питань місцевого характеру. Згідно зі статтею 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», органи та посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані бути підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами.

Законодавство надає громаді право дострокового припинення повноважень самоврядних органів та їх посадовців у випадках порушення ними Конституції чи законів України, обмеження прав і свобод громадян або неналежного виконання законодавчо закріплених повноважень.

Стаття 76 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає підстави відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, які можна узагальнити до двох основних: порушення конституційних та

законодавчих норм, а також неналежне виконання делегованих повноважень органів виконавчої влади.

Без сумніву, найвищим проявом конституційно-правової відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування виступає достроковий припис припинення їхніх повноважень відповідно до законодавчо встановлених процедур. Цей інструмент є найбільш рішучим і суворим заходом серед усіх конституційно-правових санкцій, що можуть застосовуватися. Детальні підстави та порядок застосування такого крайнього заходу чітко регламентовані в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема в статтях 78-80, які визначають конкретні випадки та процедурні аспекти дострокового припинення повноважень [7].

До основних санкцій конституційно-правової відповідальності у сфері місцевого самоврядування, які найчастіше аналізуються в юридичній літературі, належать чотири ключові механізми: дострокове припинення повноважень органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб; визнання прийнятих ними актів або окремих положень неконституційними чи незаконними з подальшим їх скасуванням або призупиненням; процедура відкликання депутата місцевої ради виборцями; а також дострокове припинення повноважень депутата за рішенням представницького органу.

Варто зазначити, що перелік негативних наслідків, які можуть настати для суб'єктів місцевого самоврядування в разі неналежного виконання своїх функцій, деякі науковці розширюють, включаючи до нього такі санкції як визнання недійсним юридично значущого результату, а також додаткові види відповідальності: дисциплінарні, майнові та процесуальні санкції [21, с. 159].

Висновки

Проведене дослідження правового статусу органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління дозволяє прийти до висновку, що органи місцевого самоврядування посідають особливе місце в системі публічного управління України, будучи самостійною формою публічної влади, яка функціонує паралельно з державною владою. Їхній правовий статус визначається Конституцією України, Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" та іншими нормативно-правовими актами, що закріплюють їх організаційно-правову форму, компетенцію, повноваження, відповідальність. Специфіка органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного управління полягає у їх дуалістичній природі, адже вони одночасно виконують як власні (самоврядні) повноваження, так і делеговані державою. Це зумовлює особливості їх функціонування та відповідальності в системі публічної влади.

За результатами дослідження можна сформулювати наступні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання статусу та діяльності органів місцевого самоврядування в контексті реформи децентралізації:

Удосконалити розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування на законодавчому рівні, чітко визначивши сфери їх виключної компетенції з метою уникнення дублювання функцій.

Законодавчо закріпити механізми координації діяльності органів місцевого самоврядування різних рівнів (група, район, область) для забезпечення цілісності та ефективності публічного управління на місцевому рівні.

Удосконалити систему фінансового забезпечення власних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, запровадивши принцип фінансової відповідності – делегування повноважень має супроводжуватися передачею відповідних фінансових ресурсів.

Розширити права органів місцевого самоврядування щодо управління місцевими ресурсами (земля, надра, водні об'єкти), що дозволить підвищити їх фінансову спроможність.

Запровадити ефективні механізми громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, зокрема через розширення форм електронної демократії.

Список використаних джерел

1. Сливчу В. Місцеве самоврядування: сутність поняття, специфіка та характерні ознаки. Вісник Прикарпатського університету. 2024. №17. С. 205-211.
2. Мішин С. Історичне поняття місцевого самоврядування. Актуальні проблеми політики. 2019. № 63. С. 60-72.
3. Батанов О.В., Погорілко В.Ф. Місцеве самоврядування. Юридична енциклопедія Leksika: вебсайт. URL: https://leksika.com.ua/16380209/legal/mistseve_samovryaduvannya
4. Батанов О.В. Місцеве самоврядування. Internet Archive: вебсайт URL: <https://archive.org/details/Politychna/page/n455/mode/2up?view=theater>
5. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст.141.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. ст.170.
8. Богів Я.С. Поняття та принципи місцевого самоврядування. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2015. № 827. С. 45-52.
9. Баско А.В. Правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в Україні з урахуванням децентралізації. Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. 210 с.
10. Бублик Г.В. Делегування повноважень місцевими органами влади: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 16 с.
11. Слободянюк М.А. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування та напрями його удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №5. С. 259-261.
12. Алтуніна О.М. Сутність та види функцій органів місцевого самоврядування. Форум права. 2009. № 3. С. 8-13.
13. Дробуш І. В. Функції представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. Київ, 2002. 233 с.
14. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирев, В. О. Величко та ін.; за ред. С. Г. Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Харків: Право, 2011. 360 с.
15. Закон про місцеве самоврядування в Україні: Науково-практичний коментар / За ред. В.Ф. Опришка. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999. 398 с.
16. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові системи : навч. посібник / М. І. Корнієнко. К.: Алерта, 2005. 144 с.
17. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія за заг. ред. Ю.М. Тодики. Х. : Право, 2009. 540 с.
18. Соляник К. Є. Виконавчі органи місцевих рад в Україні: правовий статус і організація роботи. Х.: Крок, 2004. 255 с.
19. Кириченко Ю.М. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №12. С.286-290.
20. Ваньчук І.Д. Правове регулювання суспільних відносин крізь призму теорії систем. Актуальні проблеми теорії держави і права : збірник міжнар. наук.-практ. конф., Київ. 2018. С. 113–115.

21. Рижук І.В. Парламентарії як суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. № 21. С. 159-161.